КИЧИК БИЗНЕСНИ КРЕДИТЛАШНИНГ ХОРИЖИЙ АМАЛИЁТИ ВА УНДАН ЎЗБЕКИСТОНДА ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Yodgorov Davlatbek Ahmad o‘g‘li
ANORBANK AJ Kichik loyihalar anderraytingi bo‘limi bosh mutaxassisi
davlatbek.yodgorov@mail.ru

Аннотация. Ушбу тезисда кичик бизнес субъектларини кредитлашнинг хорижий мамлакатларда шаклланган замонавий механизмлари таҳлил қилинган. АҚШ, Германия, Япония, Жанубий Корея ва Буюк Британияда кичик бизнесни молиявий қўллаб-қувватлашда қўлланилаётган кредит кафолати, имтиёзли кредитлаш, рақамли скоринг ва альтернатив молиялаштириш механизмларининг хусусиятлари ёритилган. Хорижий тажрибанинг Ўзбекистон банк амалиётида қўллаш имкониятлари бўйича таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: кичик бизнес, кредитлаш, банк кредити, кредит кафолати, кредит риски, скоринг, рақамли кредитлаш, имтиёзли кредит, финтех, альтернатив молиялаштириш.

Кириш

Кичик бизнес иқтисодиётда янги иш ўринларини яратиш, аҳоли даромадларини ошириш, рақобат муҳитини шакллантириш ва ҳудудларнинг иқтисодий ривожланишини таъминлашда муҳим ўрин тутади. Шу сабабли кичик бизнес субъектларининг молиявий ресурсларга, айниқса банк кредитларига бўлган эҳтиёжини қондириш банк тизимининг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади.

Бироқ кичик бизнес субъектларида гаров таъминотининг етарли эмаслиги, кредит тарихи ва молиявий ҳисоботларнинг чекланганлиги, пул оқимларининг ўзгарувчанлиги ҳамда юқори кредит риски каби омиллар уларнинг банк кредитларидан фойдаланиш имкониятини чеклаши мумкин.

Хорижий мамлакатлар амалиётида мазкур муаммоларни бартараф этиш учун кредит кафолати, давлат субсидиялари, рақамли скоринг ва альтернатив молиялаштириш инструментларидан кенг фойдаланилмоқда.

Асосий қисм

Хорижий мамлакатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, кичик бизнесни кредитлашда давлат ва банк тизими ўртасидаги ҳамкорлик муҳим аҳамият касб этади. Хусусан, АҚШда кичик бизнесни кредитлашни рағбатлантиришда давлат кафолати механизми муҳим ўрин эгаллайди. Ушбу ёндашув банкларнинг кичик бизнес субъектларига кредит ажратишдаги рискларини қисман камайтиришга хизмат қилади.

Германияда кичик ва ўрта бизнесни молиялаштиришда давлат тараққиёт банки механизмларидан фойдаланиш кенг тарқалган. Бунда кредит ресурслари тижорат банклари орқали етказилади, давлат институтлари эса кредитлаш шартларини енгиллаштириш, кафолат бериш ва узоқ муддатли инвестицион лойиҳаларни молиялаштиришда иштирок этади.

Япония тажрибасида кредит-кафолат тизими алоҳида аҳамиятга эга. Кичик бизнес субъектларининг гаров таъминоти етарли бўлмаган ҳолларда махсус кафолат институтлари банклар олдидаги кредит рискининг бир қисмини қоплашга хизмат қилади. Бу эса кредит олиш имконияти чекланган корхоналарни молиявий ресурслар билан таъминлаш имконини беради.

Жанубий Кореяда кичик бизнесни кредитлашда кредит кафолати механизмлари билан бир қаторда рақамли технологиялардан фойдаланиш ҳам ривожланган. Корхонанинг молиявий кўрсаткичлари билан бирга унинг инновацион салоҳияти, бизнес фаоллиги ва келгусидаги ўсиш имкониятларини баҳолашга эътибор қаратилади.

Буюк Британияда эса банк кредитлари билан бир қаторда финтех компаниялари, онлайн кредитлаш платформалари ва бошқа альтернатив молиялаштириш инструментлари кичик бизнес субъектларининг молиявий ресурсларга кириш имкониятини кенгайтиришга хизмат қилмоқда.

Буюк Британиянинг кичик ва ўрта бизнесни (SME) кредитлаш бозори

ўзига хос моделга эга. Бу ерда бозор иккита катта қутбдан иборат: анъанавий йирик «High Street» банклари (йирик тўртлик) ҳамда тезкор рақамли «Challenger» (необанклар ва финтех) кредиторлари. Шунингдек, тизим British Business Bank (BBB) давлат банки томонидан кафолатланувчи махсус имтиёзли дастурлар билан мустаҳкамланган.

1-жадвал.

Буюк Британиядаги кичик бизнес кредитларининг қиёсий жадвали

Банк / Кредитор номи	**Кредит тури**	**Максимал лимит**	**Қарор чиқариш муддати**	**Бозордаги асосий устунлиги**
Start Up Loans (Давлат)	Янги бизнесни бошлаш	£25 000 (ҳар бир кишига)	1–2 ҳафта	6.0% фикслангган ставка, гаровсиз ва 1 йиллик бепул менторлик.
NatWest	Unsecured / Secured Loans	£50 000 гаровсиз / £500к+	1–3 кун	Энг йирик бозор улуши, муддатидан аввал ёпишда жарима йўқ.
Funding Circle	Тезкор финтех кредити	£500 000	1 соатдан 24 соатгача	Open Banking орқали сунъий интеллект баҳолаши, максимал тезлик.
Barclays	Business Term Loans	£100 000+	Бир неча дақиқа (мижозларга)	Barclays Eagle Labs инновация экотизими билан интеграция.
Allica Bank	Тижорат ипотекаси ва кредитлар	£10 000 000	3–5 кун	Ишлаб турган ўрта бизнес учун шахсий эксперт ва юқори лимитлар.

iwoca	Flexi-Loan (Линия)	£500 000	Бир неча соат	Фоиз фақат ишлатилган кунлар учун ҳисобланади.
HSBC UK	Савдо молияси ва кредитлар	£25 000 / £1 млн+	2–4 кун	Халқаро тўловлар ва савдо операциялари учун энг қулай шартлар.

Буюк Британия тажрибасининг энг муҳим жиҳати — давлатнинг кредитни бевосита беришидан кўра, хусусий кредиторларни кафолат ва махсус дастурлар орқали кичик бизнесга кўпроқ кредит беришга рағбатлантиришидир. Масалан, GGS доирасида давлат кафолати кредиторнинг рискни қабул қилиш имкониятини оширади.

Яна бир муҳим механизм — Bank Referral Scheme. Агар йирик банк кичик бизнеснинг кредит аризасини рад этса, тадбиркорнинг розилиги билан унинг маълумотлари альтернатив молиялаштириш платформаларига йўналтирилиши мумкин. Бу кредит рад этилган корхоналар учун бошқа молиялаштириш манбаларини излаш имконини беради.

АҚШда кичик бизнесни кредитлаш тизими тижорат банклари, кредит уюшмалари, финтех компаниялари ва давлат институтлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик асосида шаклланган. Ушбу тизимда U.S. Small Business Administration (SBA) муҳим институционал роль ўйнайди. SBAнинг асосий вазифаларидан бири кичик бизнес субъектларининг молиявий ресурсларга кириш имкониятини кенгайтириш ва кредиторларнинг рискларини камайтиришдан иборат.

АҚШ амалиётининг муҳим хусусияти шундаки, давлат кичик бизнесга кредит маблағларини тўғридан-тўғри беришдан кўра, кўп ҳолларда кредит кафолати механизми орқали хусусий кредиторларни кредит ажратишга рағбатлантиради. Натижада банклар учун кичик бизнес субъектларини кредитлаш билан боғлиқ рискларнинг бир қисми кафолат механизми орқали камайтирилади.

1-жадвал.

АҚШ банкларида кичик бизнесни кредитлашнинг асосий механизмлари

Банк номи	Ихтисослашган томони	Кредит турлари	Кредит ҳажми	Асосий афзаллиги
Huntington Bank	Кичик ҳажмли SBA кредитлари	SBA 7(a), SBA Express	$5 минг – $5 млн	Берилган кредитлар сони бўйича АҚШда 1-ўрин.
Live Oak Bank	Тармоқли ихтисослашув (Healthcare, Agrobusiness)	Катта ҳажмли SBA 7(a)	$500 минг – $5 млн	Ажратилган доллар ҳажми бўйича 1-ўрин, тўлиқ рақамли банк.
JPMorgan Chase	Револьвер айланма маблағлар	Line of credit, Term loans	$10 минг – $500 минг	Расмийлаштириш учун комиссия олинмайди (No fee).
Wells Fargo	Гаровсиз қарзлар ва ускуналар	Unsecured lines, SBA 504	$10 минг – $1 млн	Янги бизнес учун гаровсиз лимитлар мавжудлиги.
Bank of America	Комплекс корпоратив экотизим	Term loans, Real estate	$10 минг – $2 млн+	Садоқат дастури (Preferred Rewards) эвазига паст ставкалар.
U.S. Bank	Тезкор қарор қабул қилиш	Quick Business Loans	$5 минг – $250 минг	Тезкор онлайн андеррайтинг (1-2 кун).

1. SBA давлат кафолати тизими (Risk Mitigation): АҚШ банклари хавф-хатари юқори бўлган кичик корхоналарни кредитлашда давлат билан рискни баҳам кўради. SBA банкларга кредит суммасининг 75% дан 85% гача бўлган

қисмига давлат кафолатини беради. Агар тадбиркор тўлай олмаса, зарарнинг катта қисмини ҳукумат қоплайди.

2. FICO SBSS скоринг модели (Small Business Scoring Service): АҚШда қарорлар мутахассис томонидан қўлда эмас, балки сунъий интеллект ва FICO SBSS алгоритми орқали сонияларда қабул қилинади. Модель бир вақтнинг ўзида:

- Бизнес эгасининг шахсий кредит рейтингини;
- Корхонанинг пул оқими (Cash flow) ва солиқ декларациясини;
- Банк ҳисобварақларидаги кунлик қолдиқни таҳлил қилиб, 0 дан 300 гача балл чиқаради (SBA учун минимал ўтиш бали одатда 160–165 ҳисобланади).

3. Линияли молиялаштириш (Lines of Credit): Тадбиркорга бир йўла катта кредит бериб фоиз ундириш ўрнига, револьвер лимит очилади. Корхона фақат реал ишлатган пули учун кунлик фоиз тўлайди, бу эса кичик бизнеснинг қарз юкини енгиллаштиради.

Хорижий тажрибани умумлаштириш натижасида кичик бизнесни кредитлашнинг қуйидаги асосий механизмларини ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. кредит кафолати механизми – гаров таъминоти етарли бўлмаган кичик бизнес субъектларига кредит ажратишда банк рискларини камайтириш;

2. фоиз ставкаларини субсидиялаш – кредит қийматининг бир қисмини давлат томонидан қоплаш орқали тадбиркорлик субъектларининг молиявий юкини камайтириш;

3. рақамли скоринг – кредит олувчининг банк операциялари, пул оқими ва бошқа рақамли маълумотлари асосида автоматлаштирилган кредит баҳолаш тизимини жорий этиш;

4. пул оқимига асосланган кредитлаш – гаров қийматидан кўра бизнеснинг реал ва прогноз қилинаётган пул оқимларига кўпроқ эътибор қаратиш;

5. альтернатив молиялаштириш – финтех платформалари, P2P кредитлаш ва бошқа замонавий молиялаштириш инструментларидан фойдаланиш;

6. инвестицион кредитларни рағбатлантириш – кичик бизнеснинг модернизация ва инновацион лойиҳалари учун узоқ муддатли кредит ресурсларини шакллантириш.

Ўзбекистонда ҳам кичик бизнесни кредитлаш механизмларини такомиллаштиришда мазкур хорижий ёндашувларни миллий банк тизимининг хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда жорий этиш мақсадга мувофиқ. Хусусан, гаров таъминоти чекланган, аммо барқарор пул оқимига эга кичик бизнес субъектлари учун кредит кафолати ва пул оқимига асосланган кредитлаш механизмларини кенгайтириш мумкин.

Шунингдек, кичик бизнес субъектларини баҳолашда анъанавий молиявий кўрсаткичлар билан бир қаторда солиқ тўловлари, банк айланмаси, электрон савдо ҳажми ва бошқа рақамли маълумотлардан фойдаланишга асосланган скоринг моделларини такомиллаштириш мақсадга мувофиқ.

Хулоса

Хорижий мамлакатлар тажрибаси кичик бизнесни кредитлаш самарадорлиги фақат кредит ресурслари ҳажмига эмас, балки кредит рискларини тақсимлаш, давлат кафолатлари, рақамли технологиялар ва альтернатив молиялаштириш инструментларининг ривожланганлигига ҳам боғлиқ эканлигини кўрсатади.

Ўзбекистонда кичик бизнесни кредитлашни такомиллаштириш мақсадида, биринчи навбатда, кредит кафолати тизимини кенгайтириш, пул оқимига асосланган кредитлашни ривожлантириш, рақамли скоринг моделларини такомиллаштириш ҳамда кичик бизнес учун альтернатив молиялаштириш каналларини кенгайтириш мақсадга мувофиқ. Мазкур механизмлар банкларнинг кредит рискларини самарали бошқариши билан бирга, кичик бизнес субъектларининг молиявий ресурсларга кириш имкониятини оширишга хизмат қилиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Berger, A.N., Udell, G.F. A more complete conceptual framework for SME finance // *Journal of Banking & Finance*. – 2006. – Vol. 30, No. 11. – P. 2945–2966. – DOI: 10.1016/j.jbankfin.2006.05.008.

2. OECD. *Financing SMEs and Entrepreneurs 2024: An OECD Scoreboard*. – Paris: OECD Publishing, 2024. – 254 p. – DOI: 10.1787/fa521246-en.

3. Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC). *2024 Report on the Small Business Lending Survey*. – Washington, DC: FDIC, 2024.

4. Federal Reserve Banks. *2024 Main Street Metrics: Trends over Time from the Small Business Credit Survey*. – 2024. – DOI: 10.55350/sbcs-20241220.

5. U.S. Small Business Administration. *2025 Annual Report*. – Washington, DC: U.S. Small Business Administration, 2025.

6. World Bank. *Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance*. – Washington, DC: World Bank.

7. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Martinez Peria, M.S. Bank financing for SMEs around the world: Drivers, obstacles, business models, and lending practices // *Journal of Financial Services Research*. – 2008. – Vol. 33. – P. 15–35.

8. Berger, A.N., Frame, W.S., Ioannidou, V. Tests of ex ante versus ex post theories of collateral using private and public information // *Journal of Financial Economics*. – 2011. – Vol. 100, No. 1. – P. 85–97.

9. Petersen, M.A., Rajan, R.G. The benefits of lending relationships: Evidence from small business data // *The Journal of Finance*. – 1994. – Vol. 49, No. 1. – P. 3–37.

10. Frame, W.S., Srinivasan, A., Woosley, L. The effect of credit scoring on small-business lending // *Journal of Money, Credit and Banking*. – 2001. – Vol. 33, No. 3. – P. 813–825.

11. British Business Bank. Small Business Finance Markets Report 2025/26. London: British Business Bank, 2026

12. British Business Bank. Growth Guarantee Scheme (including RLS iteration 3) Performance Data as at 31 December 2025. 2026.